

LUND UNIVERSITY

Hållbart och ohållbart lärarskap

Betraktelser kring ett panelsamtal

Larsson Heidenblad, David

Published in:

Hållbart lärarskap: universitetsundervisning i förändring.

2021

Document Version:

Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Larsson Heidenblad, D. (2021). Hållbart och ohållbart lärarskap: Betraktelser kring ett panelsamtal. I S. Santesson, & K. Mårtensson (Red.), *Hållbart lärarskap: universitetsundervisning i förändring. : Proceedings från Humanistiska och Teologiska fakulteternas pedagogiska inspirationskonferens 2020* (s. 153). Humanistiska fakulteten, Lunds universitet.

Total number of authors:

1

Creative Commons License:

Ospecificerad

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Hållbart och ohållbart lärarskap: Betraktelser kring ett panelsamtal

David Larsson Heidenblad

Ett år av ohållbart lärarskap

För snart nio år sedan, en fredag i januari 2013, disputerade jag i historia. Måndagen därpå gick jag på ett heltidsvikariat som universitetslektor. Det sträckte sig året ut och jag ansåg mig själv lyckligt lottad. Många andra nydisputerade inom mitt ämne hade inte fått några undervisningstimmar alls. Själv hade jag ansvar för många kurser och närde höga pedagogiska ambitioner. De böcker som studenterna skulle läsa tänkte jag också läsa. Deras inlämningsuppgifter tänkte jag ge ordentlig skriftlig feedback på. Jag ville vara den lärare som jag själv hade velat ha som student. Min lojalitet mot uppdraget var stort. För stort.

En fredag i april 2013 blev jag pappa för första gången. På tisdagen veckan därpå var jag tillbaka på kontoret och handledde uppsatsstudenter från nio till fem. Det var dumt gjort på så många nivåer. Men det är talande för hur gränslöst jag arbetade under mitt första år som vikarierande universitetslektor. Mina ambitioner med undervisningen gick ut över såväl mitt privatliv som andra delar av mitt arbete. Några forskningsmedel drog jag inte in 2013. Några vetenskapliga publikationer åstadkom jag inte heller. Och med mina höga pedagogiska ambitioner fick jag kompromissa under vägs. På kvällskursen i kulturhistoria hösten 2013 gav jag till slut upp idén om att ge ordentlig skriftlig feedback på alla inlämningsuppgifter. Det fick räcka med att sätta ett betyg. Mer hade jag faktiskt inte betalt för.

De erfarenheter som jag gjorde 2013 har varit formativa för mig. Allt sedan dess har jag varit försiktig med att ta på mig stora undervisningsuppdrag. Detta trots att jag finner undervisning djupt meningsfullt, lärorikt och roligt. Mitt intresse för högskolepedagogik och studenters lärande har också successivt fördjupats. Tillsammans med kollegor har jag rentav forskat om det. Men vad som länge gnagt i mig är frågan om hur man praktiskt kan göra för att fullt ut trivas och må bra i livet som universitetslärare. Går engagerat lärarskap att kombinera med en aktiv forskarkarriär? Är höga pedagogiska ambitioner förenliga med småbarnsliv? Hur gör de som lyckas få ihop det? Ja, vad krävs egentligen för att undervisning på universitetsnivå inte ska bli lärarens liv övermäktigt?

För att lyfta och diskutera dessa frågor avslutades HT:s pedagogiska inspirationskonferens 2020 med ett panelsamtal på temat ”hållbart lärarskap”. I panelen satt Johannes Persson (professor i teoretisk filosofi och dekan för HT-fakulteterna vid LU), Anna W Gustafsson (docent och universitetslektor i svenska vid LU), Mia-Marie Hammarlin (docent i etnologi, universitetslektor och prefekt vid institutionen för kommunikation och medier vid LU) samt Henric Bagerius (docent i historia, universitetslektor vid Örebro universitet och keynote för konferensen). Själv fungerade jag som moderator. Jag hade på förhand bett panelisterna att blicka tillbaka på sin lärargärning och reflektera kring vilka erfarenheter som format dem. Jag bad dem också att fundera över vilka råd de i dag skulle vilja ge till en nybliven universitetslärare. Avslutningsvis ville jag också att vi skulle lyfta frågorna från en individuell till en kollektiv nivå. Vilket ansvar har vi för varandras lärarskap? Vad kan vi tillsammans göra för att utveckla och praktisera hållbart lärarskap?

Individens möjligheter

Panelsamtalet tog avstamp i individuella erfarenheter och handfasta råd. Det var en direkt konsekvens av de frågor som jag hade skickat ut. Min tanke bakom detta var att samtalet skulle bli konkret, praktiskt och personligt. Visst är det viktigt att tala om system, resursfördelning, regelverk och generella tendenser. Men min erfarenhet är att samtal som börjar på dessa nivåer lätt stannar där och sällan leder till speciellt mycket. Därför tycker

jag frågar om hur individen navigerar i den verklighet hon befinner sig i är en mer fruktbar startpunkt. För lika väl som alla kan klaga på systemet så måste alla på något sätt navigera i det. Hur gör man då det på bästa sätt?

Johannes Persson framhöll vikten av att undervisning och forskning ska befrukta varandra. Detta är i sig ingen ovanlig åsikt, men hans tankegång bakom var inte den gängse (det vill säga att man ska se till att föra in sina egna och andras forskningsperspektiv i undervisningen). Nej, Johannes Persson menade istället att forskare bör ställa frågor och utveckla forskningsprojekt med sin egen undervisning i åtanke. Alltså se till att faktiskt forska om sådant som man har glädje av i sin undervisning. För mig var detta en ny och välkommen tanke.

Anna W Gustafsson lyfte fram hur viktigt det är att sätta – och upprätthålla – gränser mellan liv och arbete. Hon beklagade själv att rådet närmast var en plattityd, men så upplevde inte jag hennes inlägg. Särskilt intressant var hur hon framhöll att det inte bara handlar om att värna sin tid utan också sin energi. Det som verkligen blir lidande när kalendrar svämmar över är det mer lågintensiva intellektuella tankearbetet som krävs för att hålla en hög kvalitet i forskning och undervisning. Anna W. Gustafsson berättade att hon själv i perioder konsekvent tackar nej till alla förfrågningar som kommer i hennes väg. Därigenom rensar hon systemet och nollställer sig själv. En arbetsteknik väl värd att känna till för alla akademiker!

Mia-Marie Hammarlin berättade om sin första tuffa tid som nyanställd universitetslektor. Däribland när en utbildning hon var ansvarig för underkändes på högre ort. För henne sammanföll detta med småbarnsårens ständiga vabbande. Hon kom till en punkt där hon insåg att hon behövde be om hjälp. Det fick hon också via en erfaren pedagogisk mentor. Mia-Marie Hammarlins inlägg visade på värdet av att våga sträcka ut en hand, be om råd, lyssna till andra och pröva nya vägar. Hennes berättelse vittnade också om den styrka och fasthet som människor kan utveckla när de övervinner professionella motgångar.

Henric Bagerius inlägg gav ytterligare konkretion till diskussionen om professionalitet och gränssättning. Han berättade om hur han designar sin undervisning baklänges med utgångspunkt i den timersättning han får för att ge en specifik kurs. Detta innebär att han börjar med att komma fram till hur mycket tid han behöver för att kunna göra en rättssäker examina-

tion på kursen i fråga. Därefter schemalägger han den återstående tiden för undervisning och nödvändiga förberedelser. Ibland går ekvationen inte ihop och då vänder han sig till studierektor eller prefekt, förklarar läget och begär mer timmar. Får han inte detta är han rak mot studenterna och berättar för dem vilka förutsättningar som undervisningen sker på.

Berättelsen gav upphov till en diskussion om mod och professionell trygghet. Själv ställde jag mig frågande till om han verkligen agerade på detta sätt innan han var fast anställd. Så visade sig vara fallet. Henric Bagerius lyfte fram att han redan då visste att han var en bra lärare. Han tog sitt uppdrag på största allvar, men han visste också sitt eget värde. Och han tog ansvar för sitt eget välbefinnande genom att sätta gränser. Han såg också till att lägga upp sin egen undervisning på ett sätt som inte dränerade honom på energi. Exempelvis genom att dra ner på antalet helklassföreläsningar (som tog mycket tid för honom att förbereda och vars pedagogiska förtjänster han ställde sig tveksam till) och istället utforma undervisningsmoment med högre grad av studentaktivitet.

På mig gjorde de fyra inläggen och diskussionen som följde på dem starkt intryck. Det fanns en professionell hårdhet, realism och ärlighet som jag uppskattade. Vad som också var uppenbart var att paneldeltagarna under lång tid gjort medvetna val för att se till att trivas och må bra i sina liv som universitetslärare. De förväntade sig inte att någon annan skulle komma till deras undsättning eller att världen skulle förändras efter just deras behov. De var istället proaktiva individer som anpassade sitt eget agerande efter den verklighet som de verkade i.

Kollegiala möjligheter

Men är det verkligen enbart upp till individen att göra universitetslärarskapet hållbart? Måste varje enskild lärare vara sin egen fackförening och säkra rimliga arbetsvillkor? Finns det ingen ledning någonstans som skyddar de ambitiösa pedagogiska idealisterna? Ja, vad kan vi egentligen göra för varandra? Ja, mot dessa frågor graviterade samtalet efter hand. På allvar brände det till när Anders Eriksson, universitetslektor i retorik, reste sig upp och började tala om elefanten i rummet: ersättningen för undervisning. Han berättade om hur denna stadigt sjunkit sedan han på 1990-talet

började som universitetslärare. En termin undervisade han på 6 kurser. Var det rimligt?

Anders Erikssons raka fråga fick ett rakt svar av hans prefekt Mia-Marie Hammarlin. Hon erkände utan omsvep att systemet utnyttjar personer som Anders Eriksson. Undervisning i små humanistiska ämnen är inte en välbetald sysselsättning. Den som arbetar 100 procent och inte har några externa medel får därför ofrånkomligen en väldigt stor arbetsbörda. Johannes Persson fyllde i och förklarade hur det ekonomiska läget och medeltilldelningen såg ut. Han var också rak. Det finns inget som talar för att det kommer skjutas till medel från politiskt håll för att göra undervisning inom humaniora mer lukrativt i framtiden. I stora ämnen, som företags ekonomi, kan studierektorer skapa skalfördelar i undervisningen. Det kan de inte i små. Systemet sätter press på lärarna. Antingen att av egen kraft göra undervisningsbördan rimlig, gå ner i tjänst eller – vilket i och för sig inte sades rakt ut – att kontinuerligt dra in externa medel. Möjligen är det så att ett lektorat på 2020-talet inte kommer vara någon bekväm livstidsanställning med gott om tid för såväl undervisning som forskning. Kanske ska det snarare – som på många av de våta fakulteterna – ses som en plattform att bedriva akademiskt entreprenörskap utifrån?

Vad Mia-Marie Hammarlin och Johannes Persson dock lyfte fram som en möjlig väg framåt var att inrätta ”sabbaticals”. Det underströks att det var av största vikt att trösklarna för dessa skulle vara låga. Fakultetsfinansierade forskningsterminer borde inte vara till för de stjärnforskare som redan drar in anslag på anslag. De är till för de universitetslärare som år ut och år in bär upp och genomför undervisningen. Även de förtjänar andrum, forskningstid och möjligheter till pedagogiskt utvecklingsarbete. Kanske kunde rentav den här typen av terminer sättas i system? Säg en sabbatstermin vart femte år? Det skulle vara ett sätt att institutionalisera Anna W. Gustafssons konsekventa nej.

Samtidigt skulle en sådan inrättning knappast stärka alla lärare. Exempelvis de som undervisar på kortare kontrakt eller vid sidan av externfinansierade forskningsprojekt. Denna grupp är inom vissa ämnen – som mitt eget – mycket stor. Och handen på hjärtat är det väl inget som talar för att det akademiska prekariatet är på väg att bli mindre? För denna grupp hjälper det inte att de fast anställda får bättre anställningsvillkor. Snarare

tvärtom. För det innebär att gruppen som har privilegier blir dyrare att anställa och därmed i realiteten mindre. För den som undervisar på timmar hade det varit betydligt rimligare – och kanske också rättvisare? – att undervisning gav skäligt betalt.

Skilda världar

Ja, vad som blev tydligt under panelsamtalets gång var hur skilda villkor universitetslärare arbetar under. Frågor om hållbart lärarskap ser väldigt olika ut inom olika ämnen och i olika skeden av karriären. Kanske är det också därför frågorna lätt hamnar på individen. Och skulle det vara så att en individ klappar ihop. Ja, då finns det i regel en uppsjö villiga rekryter redo att hoppa in och ta över. Utbudet av doktorer och efterfrågan på universitetslärare spelar roll för de villkor som formar akademiskt lärarskap. Det är ingen enkel ekvation att lösa.

Samtidigt kan man förstås tänka kreativt. Skulle det kanske i framtiden kunna finnas möjlighet att dra in externa medel för undervisning? Det vill säga att en finansiär skjuter till medel för att under ett par års tid göra vissa kurser eller program mer attraktiva? Kan vi tacka finansiärer i våra publikationer kan vi kanske tacka dem på våra lektioner också? Den här typen av ansökningar skulle ju också kunna bli reella samarbetsprojekt på olika institutioner. För visst ligger det i alla universitetslärares intresse att få skäligt betalt för sin undervisning?

En annan tanke som restes var möjligheterna att undervisa i större konstellationer. Det är ett sätt att dela på arbetsbördor, skapa tillsammans och dessutom inviga juniora kollegor i det akademiska lärarskapets praktikaliteter. Problemet här är förstås att två lärare får hälften så mycket betalt som en. För Anders Eriksson skulle det bli 12 kurser per termin om han gjorde allt tillsammans med en kollega.

En ytterligare möjlighet skulle vara att bygga ut olika former av pedagogiska mentorsprogram. Men även detta tycks mig i första hand ligga på individen. Trots att det borde ligga i institutioners, prefekters och studierektorers intresse att sammanföra människor och låta dem stödja varandra. Själv har jag de senaste åren haft en kollegial grupp som träffats en gång i veckan för att diskutera olika delar av vårt arbete. Detta har uppstått or-

ganiskt och informellt, men för mig personligen har det haft ett oerhört stort värde. Både i mina roller som lärare och forskare. I en sådan grupp är det också enklare att värna om varandra, till exempel genom att hjälpa den överhopade kollegan att hoppa av saker och börja tacka nej.

Panelsamtalet om hållbart lärarskap blev kulmen på den pedagogiska inspirationskonferensen 2020. Men som ni märker av min korta text var vi inte nära att tömma ut ämnet. Min förhoppning är därför att samtalet – och de diskussioner som följde – ska bli ett steg på vägen mot fler öppna, ärliga och kollegiala samtal kring livet som universitetslärare. Själv har jag under de senaste två åren drivit en blogg om akademiskt arbete och skrivande som syftar till att öppna upp forskartillvaron, skapa reflektion och samtal. Men den bloggen har i allt väsentligt kretsat kring forskarens – i synnerhet den unga projektforskarens – verklighet. Liknande inblickar i det akademiska lärarskapets vardag vore mer än välkommet. För vill vi på allvar göra frågor om hållbart lärarskap till en del av ett kulturellt förändringsarbete så tror jag att vi måste våga visa upp och samtala om verkligheten som den är och som den känns.

